

Kleopas Jurgelionis (1886–1963) gimė Skapiškyje, kur jo tėvas Jonas tuo metu buvo valsčiaus raštininkas. Pats Kleopas vėliau to Skapiškio ir savo ankstyvosios vaikystės nė neprisiminė, nes tik jam gimus šeima išsikėlė gyventi į Panemunėlį, gimtąsias tėvo vietas. Šiose vietose, Kupiškio rajone, būsimasis poetas užaugo, subrendo, perėmė kupiškėnišką tarmę.

Mama Marijona buvo labai religinga, tad ir mažasis Kleopas mokslus ėjo daugiausia katalikiškose mokyklose. Jis buvo vyriausias sūnus šeimoje, kurioje augo šeši vaikai. Namuose tėvai kalbėjo dviem kalbom: lietuvių ir lenkų. Pirmasis gimnazisto Kleopo eilėraštis, religinio turinio, buvo parašytas lenkiškai.

Kleopui sulaukus dešimties, šeima išsikėlė gyventi į Petrapilį, kur tėvas gavo sekretoriaus tarnybą. Kaip tik čia jaunasis Jurgelionis greitai ir noriai įsiliejo į lietuvių bendruomenę ir čia ėmė skleisti jo įvairiapusis talentas. Baigęs Šv. Kotrynos progimnaziją, K. Jurgelionis susidraugauja su būsimuoju kalbininku K. Būga. Tarp jų užsimezga ilga ir nuoširdi bičiulystė. Po darbų K. Būga eidavo pas kunigą K. Jaunių į dvasinę akademiją, su kuriuo galėdavo kalbos klausimais diskutuoti iki paryčių. Vėliau gautomis žiniomis dalydavosi su bičiuliu. K. Jurgelionio manymu, K. Jaunius buvęs geriausias lietuvis lingvistas.

Būsimasis poetas buvo imlus ir scenos menui, mėgo vaidinti, vėliau ir pats režisavo sceninius pasirodymus. K. Būga mokė jį bendrinės lietuvių kalbos, taisė kupiškėnišką tarmę, kuri netiko scenai. Pirmasis jo viešas pasirodymas įvyko 1903 m. mėgėjiškame teatre, kur jis sukūrė Vaičiaičio išverstos Puškino dramos Šlykščiojo Riterio vaidmenį. Vėliau K. Jurgelionį dar ne sykį buvo galima išvysti Petrapilio lietuvių scenoje, jis pasižymėjo kaip geras oratorius ir įtaigus aktorius.

Tebebūdamas gimnazistas, K. Jurgelionis įsitraukia į revoliucinį judėjimą, griežtai pasisako prieš caro valdžią. K. Vairas rašo, kad „būdamas V-osios gimnazijos septintokas, Kleofas savo iniciatyva suorganizavo dešimties gimnazijų mokinių streikus, visur keldamas šūkius: „Šalin caro valdžią, šalin cenzūrą, už laisvę ir taiką!“. Gimnazistas rašo revoliucinius eilėraščius, kurių vienas buvo dainuojamas ano meto Petrapilio lietuvių kaip revoliucinė daina. Būdamas išvaizdus ir geras kalbėtojas, K. Jurgelionis sako griausmingas kalbas. Vėliau, gyvendamas JAV, prisiminė dieną, kai jo kalbos minia klausėsi atidžiau negu prieš tai kalbėjusio L. Trockio.

Kleopas nesileido vadinamas socialistu. Jis sakėsi esąs ne su bolševikais, o prieš carą. Viena iš priešasčių, nuteikusių Kleopą prieš carą, buvo jo tėvo atleidimas iš raštininko tarnybos, mat šis nebuvo pravoslavas.

Vėliau abiturientas grįžta į Lietuvą, suartėja su kitu revoliucionieriumi V. Kapsuku, lankosi pogrindiniuose susibūrimuose, tampa socialdemokratų partijos nariu. K. Vairas rašo: „Lietuvoje jis pravedė visą eilę agitacinių susirinkimų įvairiose Lietuvos vietovėse. <...> Už Kauno gub. Socialdemokratų partijos kandidatus į II-ąją Valstybės dūmą tuo pat metu agitavo ir Vincas Kapsukas-Mickevičius. Jiedu atvykę iš Vilniaus, pravedė gausų mitingą Panevėžyje ir abu į minią kalbėjo lietuviškai, rusiškai ir lenkiškai.“ Viso to pasekmė – K. Jurgelionis patenka į Vilkaviškio kalėjimą. Ten rašo eilėraščius, ir jo vieninteliame 1916 m. pasirodžiusiame poezijos rinkinyje „Glūdi liūdi“ pirmasis eilėraštis vadinasi „Kalėjime“, nes ten ir buvo sukurtas.

Apie tą laiką K. Jurgelionis rašė: „Mano kalėjimas buvo vargingas, ant vienu narių turėjau gulėt ir miegot su 20 ar 30 kitų kalinių – ne politiškų, bet paprastų kaimo prasikaltėlių – vagių, mušeikų, girtuoklių. Visus mus ėdė šimtai utėlių ir blusų.“

Netrukus bičiuliai su V. Kapsuku priešakyje padėjo K. Jurgelioniui iš kalėjimo pabėgti, tas pabėgimas buvo plačiai aprašytas to meto lietuvių spaudoje. Iš Vilkaviškio slapstydami jie pasiekė Marijampolę, kur juos priglaudė dr. K. Grinius. Vėliau traukėsi link Vilniaus ir apsistojo A. Smetonos namuose. „Taip buvau išsaugotas dviejų būsimųjų Lietuvos prezidentų“, – vėliau apie tai sakė K. Jurgelionis. Palikdamas Smetonų namus, jis atsiveikino ir su tėvyne – grįžo Petrapilin pas tėvus, bet ten negalėjo jaustis saugus – bet kuriuo metu galėjo būti sulaikytas, tad slapstėsi, apsistodavo vis pas kitus revoliucijos bičiulius. Draugai surinko jam ir jo žmonai pinigų, kad jauna šeima galėtų pasiekti Prancūziją – saugų uostą nuo carinės valdžios persekiojimų, kur jau gyveno

viena iš rašytojo seserų Elena Jurgelionytė-Jankauskienė. Vykdamas link Prancūzijos, rašytojas Lietuvon nebeturėjo galimybės užsukti...

Pusmetį praleidęs Paryžiuje, K. Jurgelionis sulaukė Škotijos lietuvių pakvietimo atvykti pas juos, redaguoti vietos laikraščio „Rankpelnys“. K. Vairas jį mini kaip vienintelį tuo metu ėjusį lietuvišką darbininkų laikraštį Anglijoje. Ten poetas išmoksta ir raidžių rinkėjo amato. Apie tą laikotarpį K. Jurgelionis rašo: „Dideliame skurde laikraštis ėjo tik mano ir mano žmonos pastangomis. Vienatinis lietuvis zeceris Škotijoje, kuris pradėjo dirbti „Rankpelnis“ spaustuvėje, sustreikavęs, ir aš buvau priverstas išmokti zeceravimo be jokio mokytojo.“

Po metų rašytojas įstoja į Krokuvos Jogailos universitetą studijuoti savo mėgstamos filologijos, kuria domėjosi nuo jaunystės. Žavėdamasis tuo, ką daro ir nuosekliai dirbdamas, K. Jurgelionis patraukė į save lenkų kalbininkų dėmesį, kurie paskatino jį parašyti traktatą apie savo tarmę. Tą K. Jurgelionis ir padarė. Knygutė, vėliau išversta iš lenkų į lietuvių kalbą, pasirodė 1911 m. JAV ir vadinosi „Panemunėlio tarmės fonetika“. Knygelės rankraštinis variantas sužavėjo senąjį K. Jurgelionio bičiulį K. Būgą, o universitete atsilaisvinus Lietuvių kalbos katedros vedėjo vietai, ši pasiūloma K. Jurgelioniui. Deja, katedros vedėju jis taip ir netapo, nes pasunkėjus materialinei padėčiai, Petrapilio laikų bičiulio Karolio Vairo-Račkausko kviečiamas sutinka vykti į JAV, laikinai palikęs žmoną ir Škotijoje gimusį sūnų Vladą Krokuvoje.

Atvykęs apsistoja Scrantono miestelyje, susipažįsta su Jonu Šliūpu ir gauna spaustuvininko darbą laikraštyje „Laisvoji mintis“, kuriame yra ir paties K. Jurgelionio rašytų straipsnių. K. Vairas apie šį laiką rašo: „Kleofas sutiko dirbti zecerio (raidžių rinkėjo) darbą, J. Šliūpas pasiėmė administracijos rūpesčius, man teko eiti redaktoriaus pareigas. Iš tos trijų šokių atlyginimą gaudavo tik tai neseniai atvykęs į Ameriką Kleofas – jis turėjo surinkti kiek nors pinigų savo žmonos ir sūnaus kelionei iš Krokuvos į Ameriką.“ Toje pačioje spaustuvėje išspausdinama ir K. Jurgelionio knygutė „Kun. Vienožinskis ir jo dainos“ (1910 m.). Vienas tos knygelės egzempliorius saugomas ir Maironio lietuvių literatūros muziejuje. Apie knygutę K. Jurgelionis laiške K. Vairui rašė: „Tai nebuvo biografija ar kritika. Tai greičiau buvo poema prozoje apie kun. Vienožinskį ir jo dainas.“

Neilgai trukus K. Jurgelionis pasitraukia iš „Laisvosios minties“ spaustuvininko pareigų ir tampa laikraščio „Lietuva“ redaktoriumi. Šį laikotarpį galima pavadinti bene pačiu derlingiausiu poeto gyvenime: jis greitai mokosi anglų kalbos, mėgina rašyti eilėraščius angliškai, išverčia V. Šekspyro „Makbetą“: „Kadangi Shakespearas yra senovės rašytojas ir jo anglų kalba kvepia senove, aš stengiausi įdėti senovės pelėsių ir į lietuvišką vertimą. Mano vertime pastabus skaitytojas gali rasti žodžių ir posakių, mano paimtų iš Daukšos „Postilės“ ir Sirvydo žodyno, dabar nebevertojamų, bet visgi sudarančių lietuvių kalbos turto dalį“, – laiške K. Račkauskui-Vairui rašė K. Jurgelionis. 1913 m. išleista jo sudaryta „Mįslių knyga“, kur buvo sudėta virš 1000 lietuviškų mįslių. Pagaliau 1916 m. pasirodo pirmoji spausdinta jo poezijos knyga „Glūdi liūdi“, kuri, deja, buvo vienintelė, nors poetas ir vėliau kūrė eilėraščius. Maironio lietuvių literatūros muziejus turi nemažą pluoštą išlikusių rašytojo ranka dailiai surašytų poezijos posmų, kuriuos jis siuntė savo bičiuliui K. Vairui-Račkauskui į Lietuvą. Maždaug pusę tų eilėraščių galima rasti jo knygoje, dalį – laikraščiuose „Naujoji Gdynė“ ir Tysliavos leistame žurnale „Lietuva“, o likusi dalis – nespausdinta ir niekur nepublikuota.

Pati knygelė jau tapusi bibliografinė retenybė. Muziejuje saugome tik vėlesnį (1971 m.) leidimą, pasirodžiusį Vilniuje. „Glūdi liūdi“ buvo puikiai sutikta kritikų, pagirta B. Sruogos, ir, nors ne itin didelės apimties, pelnė K. Jurgelioniui tikro poeto vardą. Savo poeziją K. Jurgelionis pasirašinėjo Kalėdų Kaukės slapyvardžiu, kurio kilmę savo laiške K. Račkauskui-Vairui taip aiškino: „Tą pseudonimą buvau priėmęs kunigo K. Jauniaus įtakoje. Jaunius kur tai tarp raseiniškių buvo išgirdęs pasakymą *sudžiūvęs kaip Kalėdų kaukė*. Žodis kaukė iki tol nebuvo niekam žinomas. Jis turėjo reikšti *maską* arba *ličyną*. <...> aš maniau, kad pasivadindamas „Kalėdų kauke“ galėsiu supopuliarizuoti žodį *kaukė*.“

Į lietuvių literatūros istoriją K. Jurgelionį būtų galima įtraukti ir dėl to, kad jis buvo vienas pirmųjų, užsimojusių išleisti lietuviškos enciklopedijos leidinį. Leidinys buvo numatytas 3 tomų, sudaryta

redakcinė komisija, atrinkti bendradarbiai, bet koją pakišo finansiniai dalykai, todėl enciklopedija taip niekada ir nepasirodė.

1919 m. De Paul universitete K. Jurgelionis baigė Juridinį skyrių ir įgijo teisę verstis advokato praktika. Jo specializacija buvo nekilnojamasis turtas ir skyrybų bylos. Deja, nors buvo labai iškalbus, naujasis advokatas niekaip nepajėgė nusikratyti lietuviško akcento, tad tarp geriausiųjų nepateko. Pačios profesijos K. Jurgelionis nemėgo, laikė ją tinkama apgavikams ir griebdavosi šio darbo tik reikalo prispirtas.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui K. Jurgelionis sakė prakalbas anglų kalba, skatindamas amerikiečius padėti lietuvių tautai. Parašęs trumpą brošiūrėlę apie Lietuvos reikalus, išsiuntinėjo ją pasiturintiems vietos žmonėms ir surinko nemažai aukų, kurios vėliau buvo perduotos Raudonajam Kryžiui. Apie tai jis rašė: „neskaitant visų aukų, su mano pasidarbavimu Bulota ir Žemaitė surinko vienoj Čikagoj daugiau kaip 100 tūkstančių dolerių. Čia nei Bulotos iškalba, nei mano iškalba nebuvo reikalingos. Rezultatus atsiekė mano knygelė, parašyta anglų kalboje „Appeal for Starving Lithuania“.“

Aktyvus visuomenininkas, laikraštinių K. Jurgelionis buvo mėgstamas žmonių, turėjo pasekėjų. JAV jis išbandė daug įvairių veiklų, domėjosi arklių lenktynėmis, net buvo parašęs vadovėlių anglų kalba – tarsi teoriją apie turimus arklio šansus laimėti. Bet dauguma jo naujų verslų pasibaigdavo nesėkme.

Atitolęs nuo lietuviško rašymo, K. Jurgelionis niekada neatitolo nuo lietuviškos kultūros. O juk nuo pat jaunystės Petrapilyje laikų žavėjosi teatru ir vaidyba. Laikraščiuose nuolat šmėžuodavo padėkos K. Jurgelioniui už vaidinimus mėgėjiškame teatre bei režisūrą.

1930 m. jis Čikagoje ėmė teikti kassvaitinius vaidinimus lietuviams, pavadintus „Makalų šeimyna“. Tai buvo buitiniai vaizdeliai, sulaukę didelio pasisekimo ir susidomėjimo tarp lietuvių, deja, nutrūkę prasidėjus Antrajam pasauliniam karui. A. Vaičiulaitis „Makalų šeimyną“ apibūnina: „Gyvas ir įvairus vaidinimas, kuriame buvo parodyta tipinga lietuvių šeima su daugybe kasdieninio gyvenimo smulkmenų.“

Prieškario ir karo metais iki 1941 m. K. Jurgelionis redaguoja Niujorke leidžiamą laikraštį „Tėvynė“, priklausiusį Lietuvių susivienijimo Amerikoje sambūriui, bet vėliau iš tų pareigų buvo atleistas dėl idėjinių nesutarimų su leidėjais.

Po to seka kūrybinė pertrauka: K. Jurgelionis mažiau dalyvauja visuomeninėje veikloje, daugiau laiko praleidžia vienas, verčia savo mėgstamą autorių Omarą Chajamą į lietuvių kalbą. K. Vairas šiuos jo vertimus vadina vienu svarbiausių K. Jurgelionio darbų. „Čia randasi apie 120 kvatrenų-ketureilių. Turtingame įvade K. Jurgelionis aiškina tokius klausimus, kaip: Omaro vardas, Omaro biografija, Ficdžeraldo versija, Persų kalba, Koranas, Prozofija, Mekarčio versija...“.

Nuo 1951 m. K. Jurgelionis įsijungia į naujai tremtyje atsikūrusios Lietuvių rašytojų draugijos veiklą. JAV pasiekus naujam pabėgėlių nuo Stalino politikos antplūdžiui, kartu su kitais atvyksta ir daug lietuvių rašytojų, iki 1950-ųjų gyvenusių Vokietijos teritorijoje. K. Jurgelionis, kuriam laikui dingęs iš aktyvaus visuomeninio gyvenimo, aktyviai įsitraukia į draugijos veiklą, rašo naujus eilėraščius ir parengia naują poezijos rinkinį, gerokai išsamesnį už pirmąjį. Aktyviai susirašinėja su Lietuvoje likusiais bičiuliais: jaunystės meile, aktore Une Babickaite, senu bičiuliu K. Vairu-Račkausku, kuriam siunčia savo poeziją, tikėdamasis sulaukti knygos išleidimo Lietuvoje. Deja, pasirodant naujo rinkinio poetas nebesulaukė, nes 1963-aisiais mirė JAV ir paties prašymu yra palaidotas Čikagos lietuvių kapinėse.

Būdamas vienas pirmųjų lietuvių rašytojų, emigravusių į JAV, K. Jurgelionis ir jo kūryba egzistavo tarsi šalia lietuvių literatūros srovių, nesileido veikiamas kitų kūrybos įtakos ir tuo pačiu – neturėjo į ką lygiuotis. Jo kūryba yra unikali. Su maža jos dalimi ir siūlome susipažinti – gal tai padės iš naujo atrasti poetą, kuris buvo tikras savo tautos patriotas.

Parengė Išeivių literatūros skyriaus muziejininkė Jurgita Davidavičiūtė